

N. Kochkina, PhD in Economics, Associate Professor,
A. Stavitsky, PhD in Economics, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

GENDER FACTORS OF SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF A COUNTRY

The article discusses the impact of gender asymmetry on the socio-economic development of the country. Authors detected factors that determine with high level of the probability social development of the society. Econometric relationship between the level of GDP per capita in comparative prices and the socio-cultural and gender factors are developed and estimated. The analysis showed that the level of individualism, indulgence, economic participation, and political empowerment of women in the society have direct linear correlation with GDP per capita. Power distance has opposite inverse correlation with the level of GDP. Application of regression analysis gave the possibility to divide all countries into 9 clusters with similar features. Two-dimensional matrix included GDP per capita and coefficient of implementation of a country gender and socio-cultural potential. The recommendations for stimulating economic growth by smoothing gender gaps are proposed.

Key words: gender, gender asymmetry, socio-economic development, socio-cultural factors on H.Hofstede, Gender Gap Index.

References (in Latin): Translation / Transliteration/ Transcription:

1. Ward J., Lee B., Baptist S., Jackson H. (2010) Evidence for Action. Gender Equality and Economic Growth. Chatham House. The Royal Institute of International Affairs.
2. The Global Gender Gap Report (2015) World Economic Forum. Available at:<http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2015/>.
3. Human Development Report (2015) United Nation Development Program. Available at:http://hdr.undp.org/sites/default/files/2015_human_development_report.pdf.
4. Gender Equality Index 2015. Measuring gender equality in the European Union 2005-2012. Report (2015) European Institute for Gender Equality. Available at:<http://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/mh0215616enn.pdf>.
5. Women in Business and Management (2015) International Labour Organization. Available at:http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_334882.pdf.
6. Social Institutions % Gender Index. Ukraine (2014) OECD Development Center. Available at:<http://www.genderindex.org/sites/default/files/datasheets/UA.pdf>.
7. Geert Hofstede. Research. Available at:<https://geert-hofstede.com/research.html>.
8. Global Competitiveness Report 2015-2016 (2015) World Economic Forum. Available at:<http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/>

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2016; 7(184): 20-27

УДК 330.8

JEL Classification: B 300

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2016/184-7/3>

О. Процишин, канд. екон. наук, доц.,
П. Скотний, канд. екон. наук, доц.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Дрогобич

ПУБЛІЦИСТИКА ІВАНА ФРАНКА: ЕВОЛЮЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПОГЛЯДІВ ТА ЇХНЄ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СУЧАСНОСТІ (ДО 160-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО МИСЛИТЕЛЯ)

*"Я переконаний,
що економічний стан народу – се головна підстава цілого його життя, розвою і поступу"*

І. Франко

Лист до О. Рошкевич, 20 вересня 1878

У статті проаналізовано основні напрями економічних досліджень у ранніх і пізніх публіцистичних творах Івана Франка та простежено еволюцію економічного світогляду українського дослідника.

Висвітлено економічні погляди мислителя на соціально-економічний розвиток Галичини, проблеми бідності, міграції населення, фіскальної та грошово-кредитної політики, економічної статистики. Обґрунтовано роль і значення публіцистичної спадщини економічного спрямування І. Франка для формування української та світової економічної думки.

Ключові слова: українська економічна думка; економічна публіцистика І. Франка; економічні погляди І. Франка; еволюція економічного світогляду І. Франка.

Постановка проблеми. Постать Івана Франка є знаковою для українського народу не лише тому, що він був видатним письменником, поетом, мислителем та науковцем, але й внаслідок всебічного відображення та глибокого осмислення в його публіцистичних творах складних та суперечливих процесів політичного та соціально-економічного розвитку тогочасного суспільства. Багатогранний талант українського генія підкреслюють не тільки вітчизняні франкознавці та науковці, але й зарубіжні дослідники його творчої спадщини.

Провідне місце серед усього творчого доробку Івана Франка належить публіцистиці. За даними Інституту франкознавства ЛНУ імені Івана Франка публіцистична спадщина дослідника налічує 2150 творів [1], у т.ч. економічного спрямування, далеко не всі з яких відображені в двох книгах 44-го тому 50-томного видання його творів. Поряд з тим, до економічної публіцистики вченого слід зарахувати і його статті, рецензії та кореспонденції в численних тогочасних газетах і журналах україн-

ською, польською та німецькою мовами. Цікаво, що підбиваючи підсумки своєї праці за період до 1890 року, І. Франко з певним здивуванням повідомляє, що із майже 900 публікацій, що побачили світ за чверть століття, 525, тобто значно більше половини, – це публіцистичні та наукові статті та ще понад 80 рецензій [2]. Важливо зауважити, що економічні роздуми дослідника, представлені в цих творах, базуються на осмисленні актуальних питань тогочасної економічної теорії та господарської практики в тісному зв'язку з проблемами історії, політики та моралі.

Актуальність дослідження творчого внеску І. Франка у формування та становлення української економічної думки, виявлення причин та напрямів еволюції наукових поглядів дослідника важко переоцінити. Незважаючи на те, що він жив і творив за умов соціально-економічних, та політичних трансформацій Європи та світу кінця ХІХ – початку ХХ століття, здійснений ним глибокий аналіз соціально-економічного поступу україн-

ського суспільства набуває нині важливого значення в контексті вирішення нагальних завдань національного відродження країни, становлення її як незалежної, економічно розвинутої держави. Ретельне опрацювання та осмислення публіцистичних творів Івана Франка сприяє відновленню і розвитку національних наукових традицій, дозволяє осмислити сучасні непрості соціально-економічні та суспільно-політичні реалії в системі історичної динаміки та трансформаційних перспектив.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед сучасних наукових публікацій, присвячених дослідженню економічних поглядів Івана Франка, слід відмітити праці І. Василевич, В. Здоровеги, С. Злупка, К. Кондратюка, М. Нечиталюка, М. Романюка, Г. Синичин, А. Яценко, В. Студінського, І. Шафранської, В. Шимоніка та інших.

Зокрема С. Злупко глибоко дослідив еволюцію економічних поглядів Івана Франка та обґрунтував вплив його публіцистичних творів на формування української економічної думки [3]. У фундаментальному підручнику з історії економічних учень, підготовленому науковцями Київського національного університету імені Тараса Шевченка під керівництвом проф. Базилевича В.Д. висвітлено роль І. Франка як активного пропагандиста соціал-демократичних ідей в Україні у кінці XIX – на початку XX ст. [4, с. 370]. У працях В. Здоровеги зроблено наголос на впливі франкової творчості на розвиток української публіцистики, підкреслено необхідність комплексного її вивчення. На думку дослідника, публіцистика Івана Франка є "найчутливішим, найоперативнішим і практично найрезультативнішим вираженням його Духа печаті" [5]. Звертаючи особливу увагу на історіографію питання, Нечиталюк М.Ф. вважає, що "публіцистика – це і є та маловідшліфована, жарка грань таланту Івана Франка, без якої неможливо уявити повністю образ великого Каменяра" [1]. Г. Синичин та А. Яценко також акцентують увагу на необхідності вивчення публіцистики як предмету наукового дослідження у франкознавстві [6], К. Кондратюк аналізує окремі публіцистичні твори, виокремлюючи не лише економічні, а суспільно-політичні погляди І. Франка [7], І. Шафранська розглядає еволюцію світогляду Івана Франка в різні періоди його життя та його погляди на розвиток економічної думки в Україні від давнини до кінця XIX ст. [8].

Однак, незважаючи на досить ґрунтовний аналіз економічного аспекту творчого доробку Івана Франка у вітчизняній науковій літературі, поглибленого дослідження потребує саме публіцистична спадщина видатного українського мислителя з метою виявлення особливостей теоретико-методологічного аналізу соціально-економічної життєдіяльності українського суспільства періоду XIX ст. та проєкції виявлених наукових здобутків на вирішення актуальних проблем розвитку економічної теорії та господарської практики сьогодення.

Метою статті є дослідження еволюції економічних поглядів Івана Франка, висвітлених у його ранніх і пізніх публіцистичних творах, та обґрунтування на цій основі їхньої ролі і значення для розвитку української та світової економічної думки.

Методологія. У процесі вивчення та аналізу економічних поглядів Івана Франка були використані історичний та системно-генетичний наукові підходи. Термінологічний метод дозволив виокремити напрями економічних досліджень, відображених у публіцистичній спадщині І. Франка. Крім того, були використані такі загальнонаукові методи наукових досліджень, як діалектичний, аналіз та синтез. У процесі вивчення текстів першоджерел застосовувалися специфічні методи наукового пізнання, а саме: гносеологічний, контекстуально-інтерпретаційний, елементи контент-аналізу.

Основні результати. Аналіз публіцистичної спадщини Івана Франка засвідчує, що український мислитель ґрунтовно досліджував економічну проблематику, глибоко вивчав суспільні науки, але не створив і не намагався започаткувати власне економічне вчення. Зазначені питання цікавили його, насамперед, як письменника і публіциста, універсального вченого-мислителя. При цьому І. Франко мав ґрунтовні знання з економіки, був добре обізнаним як з класичною, так і з новітньою соціально-економічною літературою. До творчого здобутку вченого в цій царині слід віднести:

1. *Дослідження основних економічних категорій і понять, економічне просвітництво.* Ще в студентські роки І. Франко відводив політекономії одне з центральних місць у системі загальноосвітніх наук. У 1879 – 1880 рр. він викладав політекономію в робітничих гуртках самоосвіти. Поет прагнув донести до широкого кола слухачів, а це були здебільшого робітники, основні тлумачення економічних процесів розвитку тогочасного суспільства. У 1884 р. в Женеві була надрукована "Програма польських і руських спеціалістів Східної Галичини", до розробки якої долучився також і Іван Франко.

Більшість дослідників творчості поета стверджує, що його ранні погляди на сутність економічних явищ і процесів формувалися під впливом праць Ф. Лассаля, М. Чернишевського, Дж.-Ст. Білля, К. Маркса, М. Зібера та інших тогочасних вчених. У період 70-80-х рр. XIX ст. основним доробком мислителя стали роздуми щодо причин злиднів і зубожіння українського народу, що привернуло його увагу до виявлення сутності таких економічних категорій, як "вартість", "гроші", "капітал", "заробітна плата" тощо. Визнаючою його заслугою в історії економічної думки стала розробка української наукової термінології з політекономії, оскільки на цей час в Україні використовувалися тільки російські, польські та німецькі її мовні інтерпретації. При цьому важливо взяти до уваги, що погляди І. Франка на сутність окремих економічних категорій і понять еволюціонували та змінювались у різні життєві періоди.

Наприклад, спочатку, сприйнявши ідеї німецької історичної школи, український дослідник трактував політичну економію як науку про розвиток народного господарства, однак згодом він вважав її наукою про багатство і працю якої його джерело [3]. З часом, під впливом марксизму і ці погляди зазнали трансформації. У "Доповненні до "Основ суспільної економії", як передмові до перекладу 24 розділу "Капіталу" К. Маркса, І. Франко приходить до висновку, що "економія – се наука абстрактна", ціллю якої є дослідити не лише "закони економічні теперішньої суспільності, але загальні закони праці людської" [9]. Таким чином, І. Франко звукував предмет політекономії, зазначаючи, що її метою є вивчення економічних законів людської праці в сучасному суспільстві.

Товар, як основна економічна категорія, у ранніх франківських визначеннях ототожнювався з капіталом як засобами виробництва, призначеними для продажу і покликаними приносити зиск. З цього випливало, що засоби праці селянина – плуг чи коса, які не приносили зиску, не були товаром. Згодом вчений погодився з К. Марксом у тому, що "предмети, які виробляються не для власного вжитку самого витвірця, а для заміни за інші, тоді зветься товарами" [10]. При цьому людську працю поет визначає як особливий товар, що створює вартість і надлишкову вартість. На думку дослідника, "...праця людська – се не є звичайний товар. Се товар живий, котрий має тую властивість, що надає вартість другим предметам, і надає її більше, ніж скільки сам коштує" [10]. Визнаючи джерелом вартості людську працю, вчений наголошує на тому, що: "наука економіка

каже, що без праці немає вартості"... "людська праця є мірою вартості товарів" [11].

Виходячи з марксистського розуміння сутності грошей, І. Франко висвітлює їхні основні функції, а саме: міри вартості, засобу обміну, засобу платежу і накопичення. При цьому він всебічно і доступно пояснює закономірності розвитку грошей від зливків, які йшли на вагу, до паперових грошей із їх національною формою, державними знаками і примусовим курсом, розкриває суть грошей у здійсненні операцій лихварського і торговельного капіталів у докапіталістичну добу [3, с.31].

Важливо зауважити, що І. Франко розумів і пояснював товарний обмін на основі суспільно необхідних затрат праці, хоча і не вживав цього терміну. Він акцентував увагу на тому, що "товари міняються лише на товари рівної вартості (хто при обміні втрачає, той, хто не розуміється на торгівлі або хоче іншому щось подарувати)". У цьому контексті вчений трактував категорію ціни, зазначаючи, що: "Вартість товару більше є чи менше дорівнює коштам його виготовлення і виражається тим, що ми називаємо ціною товару" [11, с.72]. Зміни цін товарів він пояснював дією законів конкуренції, попиту та пропозиції: "Коли між тим, хто продає той самий товар, є велика конкуренція, то ціна падає"; коли їх мало, то ціну "тримають". У першому випадку – "пропозиція" буде "більшою ніж попит", і навпаки [11, с.72]. Аналогічно пояснюється зміна ціни на працю: "...її ціна (тобто заробітна плата) підноситься тоді, як на неї більший попит, і, навпаки, спадає, коли попит зменшується" [12]. Отже, І. Франко розглядав ціну як форму виразу вартості товару: "...загалом середня ціна товару завжди буде дорівнювати коштам його вироблення", усвідомлюючи при цьому, що товари можуть не продаватися за їх вартість. При цьому під виразом "кошти вироблення" він розумів суспільно необхідні затрати праці [3, с.33].

Торкаючись категорії "капітал", І. Франко не завжди давав її чітке наукове визначення. У його працях іноді можна натрапити на тлумачення капіталу як засобу виробництва: "Засоби і знаряддя виробництва складають те, що називається капіталом, і необхідні у виробництві" [12, с.40]. Згодом він трактував це поняття як відносини між власниками засобів виробництва і найманими робітниками, у процесі яких створюється прибуток за рахунок експлуатації останніх. Відповідно до марксистської наукової традиції І. Франко поділяв капітал на постійний і змінний. До постійного капіталу він відносив "фабрики, тобто будинки, машини, устаткування, сировину і вироби", а до змінного – "робочу силу", тобто ту "частину капіталу, яка є власне тим джерелом, з якого пливають доходи і прибутки капіталіста" [13, с.57].

Як відомо, проблема розподілу доходів була і залишається гострою у суспільстві з ринково орієнтованою економікою починаючи ще з часів її становлення 70-80 рр. XIX ст. Тому І. Франко приділяв значну увагу з'ясуванню цих питань, зокрема сутності заробітної плати, її руху та причин нерівності в доходах у тогочасній буржуазній Галичині. При цьому вчений використовував терміни "ціна праці" та "ціна робочої сили," розуміючи, що робітник продає робочу силу, яка створює додаткову вартість. У праці "Зарібки і життя львівського зецера" дослідник простежує вплив розвитку промислового виробництва на рівень заробітної плати. Він звертає увагу на те, що "машини... зробили працю людську в огромній часті машинною і через те дуже знизили її ціну" [14]. Водночас рівень зарплати промислових робітників Дрогобицького заводу парафіну й церезину, на думку дослідника, "залежить від різних умов, в основному від пори року і пов'язаної з нею більшої чи меншої конкуренції робітників. Крім цього, плата залежить і від якості

та кількості виконаної робітником праці" [13, с.60]. Щодо проблем розподілу зарплати та її середнього розміру, то в цьому питанні Франко поділяв погляди Д. Рікардо і Ф. Лассаля. Аналізуючи зарплату робітників тогочасної Галичини, він зауважував, що "плата робітників промислових ...є мізерною в порівнянні до плат французьких або німецьких" [15], і не може задовольнити життєві потреби не лише сім'ї, а й одного робітника. Зокрема робітники фабрики парафіну та церезину в Дрогобичі за зароблені гроші мали злиденне життя: "фабричні робітники змушені цілий тиждень бути на сухому пайку і харчуватися малопоживними продуктами, крім цього, вони змушені дозволяти панові касирові обдирати себе" [13, с.62].

Таким чином, можемо стверджувати, що в 70-80 роки XIX ст. у трактуванні основних економічних категорій та процесів І. Франко притримувався здебільшого теорії трудової вартості, викладеної у працях класиків політекономії та прихильників марксизму. Однак І. Франко вивчав і пропагував не тільки праці К. Маркса, Ф. Енгельса, але й інших соціалістів, зокрема й реформістського напрямку (Ф. Лассаля, П. Прудона, А. Шеффле та ін.). Він працював у австрійських і німецьких соціал-демократичних виданнях, виступав із рефератами перед соціал-демократами Відня, а з главою австрійських соціал-демократів В. Адлером навіть був у товариських взаєминах.

2. *Дослідження соціально-економічної життєдіяльності населення Галичини.* Прикладом таких розробок є здійснене І. Франком у 1978 р. дослідження життя української інтелігенції через призму критики літературних творів, написаних до 1848 р. Проаналізувавши українські фольклорні записи, літературні та публіцистичні твори, більшість з яких належали М. Шашкевичу, Я. Головацькому, І. Вагилевичу та іншим авторам українського альманаху "Русалка Дністровая", який у 1837 р. вийшов друком у Будині, вчений дійшов висновку, що, ці твори хоч і були "галицько-руськими", здебільшого "попівськими", однак висвітлювали зародження реформістського руху. На думку І. Франка, "...сеє маленький і слабенький проблиск революційного духу переполошив усі власті церковні й світські і викликав довгу, майже десятилітню реакцію в літературі", "початок і повільний зріст" якої "найліпше характеризує малоруське видання "Вінок" [16].

Слід відзначити, що Іван Франко у 1880-х роках уперше в українській краєзнавчій науці почав досліджувати побут робітників Галичини в тісному зв'язку з їхнім економічним та політичним становищем. Зібраний матеріал він узагальнив у низці публіцистичних статей, надрукованих у журналі "Світ" та робітничій газеті "Ргаса", зокрема в таких, як "Робітники і трудівники" (1879 р.), "Робітниче питання" (1881 р.), "Дещо про Борислав" (1882 р.). У цьому контексті на особливу увагу заслуговує стаття І. Франка "Промислові робітники в східній Галичині і їх плата в р. 1870" (1881 р.). Досліджуючи життя саме робітників, а не трудівників, оскільки він розмежував ці поняття як "два різні світи" [17], автор зауважує, що причиною їхнього важкого економічного становища є безправність. На думку мислителя, "робітник позбавлений прав" та несе тяжкий податковий тягар. Йдеться про те, що "робітничий клас платить непрямий податок. Цей податок руйнує і вбиває його" [18], Наголошуючи на необхідності встановлення соціальної справедливості, І. Франко доводив, що податкові закони захищають інтереси виключно панівних верств. Відтак він пропонував запровадити особисто-прибутковий податок, який би дав можливість "витрушувати кишені багатіїв для загального добра", а також оподатковувати грошові й товарні біржі, підвищити податки на предмети розкоші тощо.

У контексті проблеми, що досліджується заслуговують на увагу проблеми власності в аграрному секторі, відображені у багатьох франкових творах, як такі, що були болючими для селянства тогочасної України. Досліджуючи суспільні та економічні відносини у Галичині, І. Франко доводив, що земельна власність є "основною віссю, довкола якої обертаються всі крайові відносини" [19, с.546], а земля – основним природним ресурсом і фактором виробництва, оскільки "земля, на якій живе якийсь народ, являється підставою його життя, джерелом його добробуту" [19, с.570]. На думку Івана Франка, земля "ані в цілості, ані в жодній частині не може бути нічиєю приватною власністю, але кожне покоління може тільки брати її в посідання, чи то індивідуальне, чи то родинне, чи колективно-громадське" [19, с.573]. Вчений був переконаний, що "земля, на якій живе народ, повинна бути збірною власністю всього того народу. Се домагання оправдане, бо земля, на якій, по старій приказці, всі ми гості, не може й не повинна бути приватною власністю в дусі римського права" [19, с.570 – 571]. У цьому сенсі земельна реформа має здійснюватися в "ім'я інтересів загальнонародних... Реформа, розпочата в ім'я яких-небудь особливих, класових інтересів, не осягне мети і замість помочі принесе шкоду... Земля повинна служити тривкою та невід'ємною підставою для дальшого розвою народу на полі промисловім, торговельнім та інтелектуальнім. Тільки такий розвій, що йтиме від ґрунту, буде здоровий і не сполучений нічиєю кривдою" [19, с.570].

Слід зауважити, що в процесі аналізу аграрних відносин вчений важливу роль відводив висвітленню сутності диференціальної ренти I, диференціальної ренти II а також абсолютної земельної ренти, хоча й не розглядає земельну ренту як особливу форму додаткової вартості. Письменник-економіст глибоко розумів закономірності розвитку аграрних відносин, особливості їхньої еволюції в період феодалізму і капіталізму, а також соціально-економічні процеси в Галичині в пореформенний період. Відтак об'єктом глибокого аналізу у його творах постають проблеми аграрних товарно-грошових відносин, капіталізації сільськогосподарського виробництва, зміни форм експлуатації, монопольного становища фільварку, розшарування та пролетаризації селянства, податкової безвиході бідноти тощо.

3. *Критичне переосмислення марксистської теорії.* Прихильність І. Франка до марксистської теорії у 1880-х роках змінюється критичним ставленням до неї вже у 1890-х рр. Зокрема в праці "Соціалізм і соціал-демократизм" (1897 р.) він піддає сумніву першовідкриття К. Марксом і Ф. Енгельсом "вікових законів суспільного життя", діалектичного методу, "надлишку вартості", концентрації капіталу. Наприклад, аналізуючи проблему першості застосування діалектичного методу та поняття "надлишкової вартості", він пише: "Тільки правда ж сему, що ніхто на світі не знав ані про діалектичний метод, ані про тайну надлишку вартості?" [20, с.483], адже "сам Енгельс говорить, що Декарт і Спіноза, Руссо і Дідро, а з сучасних йому Гегель і Фур'є послугувувались сим методом (діалектичним) на подив добре" [20, с.484]. Водночас у питанні трактування надлишкової вартості та концентрації капіталу, вчений звертається до попередників Маркса – Сімонді, Р. Оуена і У. Томпсона. Зокрема, сутність концентрації капіталу він розглядає через призму статистичної інформації про зростання чисельності капіталів не лише крупних, а й дрібних, що суперечило закону К. Маркса.

Розмірковуючи над постулатами Ф. Енгельса та К. Каутського щодо соціалізації справедливості розподілу результатів праці та її оплати в суспільстві,

І. Франко доводить їхню облудність. Він звертає увагу на фальсифікацію основної ідеї соціалізму, а саме: "замість солідарності – порядок і тісноту казарми, замість економічної рівності – привілеї", що зумовлює зраду "справи народів, домагання терплячої людськості" [20, с.504]. Порівнюючи "Комуністичний маніфест" К. Маркса і Ф. Енгельса (1848 р.) та В. Консідерана, написаний у 1843 р. і опублікований у 1848 р., І. Франко дійшов висновку, що К. Маркс і Ф. Енгельс не були першовідкривачами наукового соціалізму, а джерелом їхніх ідей був саме маніфест В. Консідерана: "Маркс і Енгельс черпали не лише зміст з маніфесту Консідерана, але навіть форму, титули розділів", – зазначає дослідник [21]. Він звертає увагу на те, що майбутні історики-дослідники зможуть побачити, що Консідеран краще за холодного доктринера Маркса вгадав майбутнє суспільства.

З'ясовуючи рушійні сили суспільно-економічного прогресу, дослідник піддає критиці марксистську ідею про класову боротьбу як двигун історії людства. У фундаментальній праці "Що таке поступ?" (1903 р.) Іван Франко шукає ключ до розкриття проблеми людини, глибокого сенсу філософії економічних систем суспільства і заперечує економічний детермінізм, фаталізм, називаючи рушійними силами економічного і соціального прогресу комплекс фізичних і духовних потреб людини. При цьому він застосовує цивілізаційні критерії до оцінки прогресу людства, починаючи від первіснообщинного ладу до зародження індустріального суспільства, стверджуючи, що важливою передумовою розвитку суперечливих суспільних відносин є поділ праці – "велика поступова сила" [22, с.448].

У зв'язку з цим зауважимо, що дещо раніше, в статті "Про працю" (1981 р.), український мислитель звертав увагу на важливу роль науково-технічного прогресу в розвитку суспільства. На думку дослідника: "Вироби вдосконалюються завдяки поступу механіки, ціни їх за рахунок масового виробництва стають дедалі доступніші; тому люди стають все вимогливішими, все більше цивілізуються, рух посилюється і торгівля поживляється" [11, с.76]. При цьому вчений прагнув виявити причини економічної нерівності між класами капіталістів та робітників. Подолання такої нерівності він вбачав у скасуванні капіталістичного ладу, стверджуючи, що "...доки засоби виробництва не стануть власністю всього трудового суспільства, а не окремих осіб, доки до вільної конкуренції не будуть допущені і робітники, які зараз є жертвами конкуренції, доти поступ для нас не існує, доти ми будемо в суспільстві паріями (позбавленими прав). Суспільство повинне прокладати зусиль для того, щоб робітників було допущено до участі в ньому, а коли цього буде досягнуто, тільки тоді можна буде говорити про поступ людства" [11, с.76 -78].

Вже пізніше розкриваючи механізм прогресу цивілізації, Іван Франко наголошував, що, по-перше, "...не весь людський рід поступає наперед...", по-друге, розвиток суспільства відбувається циклічно: "...поступ не йде рівно, а якось хвилями: бувають хвилі високого підйому, а по них наступають хвилі упадку...", по-третє, "...той поступ не держиться одного місця, а йде, мов буря, з одного краю до другого, лишаючи по часах оживленого руху пустоту та занепад" [22, с.441]. Рушійними силами розвитку всього людства він вважав задоволення матеріальних і духовних потреб, яке неможливе без злагоди й миру між людьми: "Голод – се значить матеріальні і духовні потреби чоловіка, а любов – се чуття, що здружує чоловіка з іншими людьми", – писав дослідник [22, с.476].

Отже, у кінці XIX – початку XX століття Іван Франко, один з перших, зумів критично оцінити політичну і світо-

глядну марксистську теорію, дослідив і довів явні суперечності і певну хибність висвітлення тогочасних економічних процесів. Відоме твердження І. Франка у студії "Що таке поступ?" (1903 р.) про те, що на випадок створення держави на марксистських засадах люди би потрапили в лабеті деспотів, яких досі не знала цивілізація. Це була засторога І. Франка перед можливими жертвами від реалізації марксистських доктрин. На жаль, цього належно не оцінили ні в Україні, ані у світі.

4. *Обґрунтування основних напрямів формування і розвитку суспільного ладу.* Важливо зауважити, що у І. Франка було своє, креативне бачення проблем формування суспільного ладу, виходячи з того, що "головні засади, на яких він має ґрунтуватися, такі: замість приватної власності капіталу – власність загальна, народна, общинна; замість суспільних класів – усебічний розвиток кожного громадянина і наступна праця в різноманітних робітничих галузях; замість нинішньої сліпої конкуренції – вільний договір общини з общиною, народу з народом, замість нинішніх злиднів і боротьби за існування – сталий добробут, що ґрунтується на постійній праці" [23]. Соціалізм, у його розумінні, – це соціально справедливе суспільство, намагання усунути всяку суспільну нерівність, усякий визиск і всяке убожество. Ідея соціальної справедливості – основа всієї його творчої діяльності.

У праці "Що таке поступ?", вчений наголошує на тому, що цивілізована людина мусить дбати про завтра, про ближче й далше своє майбутнє, своєї рідні, своєї громади, свого краю, своєї держави [22, с.446]. При цьому держава, за Іваном Франком, постає як особлива суспільна цінність, про зміцнення якої повинен дбати кожен громадянин. Таким чином, будучи добрим знавцем економічних наук і економічного стану українського народу, Іван Франко розглядав створення держави і соборність України у тісному зв'язку з формуванням національної економічної системи [24]. Тому важливого значення він надавав вивченню економіки та економічному просвітництву. "Економічне питання таке важне, таке основне, – твердив він, – що й при справі політичної самостійності всякого народу не то що поминути його не можна, але треба класти його як вихідну точку" [25].

У "Народній програмі" (1900 р.) І. Франко наголошує, що сутність економічного господарювання полягає у тому, щоб доходи переважали видатки або бодай були в рівновазі. "Всяке добро, весь маєток, приватний і народний, іде з праці", причому праці продуктивної, яка і виступає "джерелом доходів у поодиноких людей і цілих народів", – зазначає дослідник. [26]. При цьому франкознавець В. Шимонік наголошує, що праця у поглядах Франка є категорією всеохоплюючою – не лише продуктивною, а й творчою, з її містичним і водночас інтеграційним характером [27]. На наш погляд, трактування праці з позиції креативності має важливе значення для формування організаційної культури підприємницьких структур у сучасних постсоціалістичних країнах.

Зауважимо, що співвідношення доходів і видатків у бюджеті краю, проблема фінансів і кредиту, функціонування банківської системи, фіскальної політики різних рівнів (держави, Галичини, окремих повітів та громад) доволі широко відображено у науковій спадщині І. Франка. Наприклад, у праці "Сила податкова Галичини", досліджуючи соціально-економічне становище рідного краю на основі податкової частини бюджету, автор констатує економічну відсталість та недорозвиненість як тогочасної промисловості, так і сільського господарства. Порівнюючи податкові надходження Галичини та Чехії, він виявляє невідповідність між чисельністю населення та величиною податку на одну особу: "Галичина ... має людності о 398 000 більше, ніж Чехи", проте

"в Чехах на кожну людину випадає 2,58 разів більше податку ґрунтового, ніж в Галичині," – пише І. Франко [28]. Причини такої диспропорції дослідник вбачав у різному співвідношенні розвитку промисловості та сільського господарства, а також у відмінностях у структурі податків. Підтвердженням тому, що обґрунтовані вчешні ідеї не втратили актуальності в наш час є здійснений ним аналіз видатків держави. Аналізуючи видаткову частину бюджету, І. Франко доводив, що левова частка державних асигнувань має припадати на освіту. Він стверджував, що "між видатками, які ложить держава на поодинокі краї коронні, безперечно, перше місце повинен займати видаток на школи" [29]. При цьому Франкова оцінка державного бюджету виявила нерівномірність розподілу державних видатків на освіту в Галичині (11,4%) та її частки в складі населення і території монархії (1/4).

Детальний аналіз видатків та доходів краю за 1876 – 1880 роки дав змогу досліднику виявити причини державної заборгованості. Заслугою вченого стало виокремлення продуктивних та непродуктивних видатків держави. Так, видатки на утримання бюрократичного апарату, І. Франко вважав непродуктивними, такими, "котрі ані посередньо, ані безпосередньо не причиняються до піднесення чи то економічного, чи то культурного стану краю" [30]. Водночас продуктивні видатки він поділяв на три групи: економічні, санітарні, просвітні та наукові, які детально аналізував у розрізі статей бюджету краю. Отже, справи крайового бюджету були постійним об'єктом дослідження письменника, на основі якого він виявляв причини та фактори скрутного соціально-економічного становища краю, аргументував наслідки цього для трудового населення та обґрунтовував заходи щодо покращення добробуту пересічних українців.

У цьому контексті заслуговує на увагу проблематика становлення, функціонування та розвитку банків, виявлення їхньої ролі у житті, насамперед українського селянства, яка простежується у багатьох творах І. Франка, а саме: "Фінансове положення Галичини", "Банк крайовий", "Реорганізація банку крайового", "Регулямін банку крайового", "Проект 200 000 позички Бродам" та інші. Аналіз банківських операцій, організаційної та функціональної структури крайового банку дав змогу досліднику дійти висновків про його лихварську сутність, оскільки позики надавалися під великий процент, не зорієнтований на дрібного виробника. І. Франко звертав увагу на те, що "...дрібна власність буде допущена до кредиту лише через посередництво локальних фінансових інституцій громад і повітів, а видавання облігацій комунальних вказує нам також дуже виразно, що банк далеко радше волить мати діло з громадами і повітами яко такими, ніж впрост з дрібними клієнтами" [31].

У статті "Катастрофа банку селянського", який автор називає закладом "до обдирання хлопських шкір" [32], дослідник глибоко проаналізував причини такого банкрутства, піддав критиці різні проекти його ліквідації, що їх пропонували буржуазні поміщики під замаскованим гаслом турботи за загальнонародні інтереси, перекладаючи насправді, весь тягар на селян. Важливо зауважити, що попри критику діяльності банків, І. Франко визнавав їх всебічне проникнення у різні сфери економіки і важливу роль у розвитку продуктивних сил. Варто відзначити, що практично у кожній статті на "банківську" тематику вчений пропагував активну підприємницьку діяльність у сфері банківсько-кредитних відносин. Він не заперечував, що "одній, невеликій частині мужиків, деяким повітам і громадам буде банк безперечно корисний" [31]. На думку дослідника, для того, щоб банк був корисним не лише великому капіталу, потрібно селян-

ське господарство зробити кредитоздатним з допомогою певних заходів. У зв'язку з цим вчений репрезентував власний проект економічної взаємодопомоги для галицьких селян шляхом утворення громадських спілок. "Поки ми не будемо мати в краю громад розумних, освічених і добре впорядкованих, доти нам ані думати нема що про вирятуння себе і своїх потомків з нужди," – писав український мислитель [33]. З метою виходу з кризи на селі він радив формувати фільваркові господарства, виходячи з того, що "фільварок такий, який має нагоду майже щодень бачити перед своїми очима, повинен бути на тепер нашим народним ідеалом і з погляду на права політичні, які він має, і з погляду на господарку, яка на нім ведеться" [34].

Привертає увагу той факт, що публіцистичні праці українського дослідника написані на основі глибокого аналізу зібраного ним фактичного матеріалу, ретельного вивчення тогочасної практики фіскального та грошово-кредитного регулювання економіки. Заслугою І. Франка стало обґрунтування безперспективності економічної політики держави, спрямованої на захист інтересів панівних верств населення. На думку дослідника, така політика підриває основи існування дрібних промислів, оскільки "ретельність податкових інспекторів" у сфері домашнього промислу веде до його знищення, відтак "... всякі зародки даного промислу, ... всихають, ніби їх підточила філоксера" [35]. У зв'язку з цим зауважимо, що погляди І. Франка на недосконалість бюджетно-податкової і грошово-кредитної політики держави як основну перешкоду розвитку сільського господарства та промисловості в Галичині, першопричину злиднів широких верств населення не втратили своєї актуальності на сучасному етапі посткризової модернізації національної економіки. Зокрема, актуальними залишаються питання зниження податкового тягаря, збалансування державного і місцевих бюджетів, здешевлення кредитів для розвитку бізнесу тощо.

Актуальним науковим доробком І. Франка є також публіцистичні статті, присвячені проблемам трудової міграції галицьких селян. У статтях "Еміграція українського населення", "Еміграція і брехня", "Спроба з'ясування загадки еміграції", "Епізодичні засоби проти еміграції", "Про еміграційний рух", "З приводу еміграції населення", "Ще в справі еміграції селянства", "Чи необхідна еміграція з Галичини?" знайшли відображення проблеми причин і соціально-економічних наслідків міграції трудового населення, її напрямів, масштабів та інтенсивності, соціально-демографічного складу емігрантів тощо. Основною причиною еміграції селян вчений вважав "роздрібнення земельної власності" [36, с.459], "зубожіння та пролетаризацію" [37], а також "мрію про свободу", відтак єдиний вихід з такого становища він вбачав у вдосконаленні економічних відносин у суспільстві. Реформування останніх, на думку дослідника, є важливим чинником подолання негативних соціально-економічних наслідків еміграції українців, їхнього поневіряння за кордоном та втрати робочої сили в рідній країні. "Бідний наш народ! – писав І. Франко. – Емігрує з краю, бо його деруть і тиснуть з усіх боків, а деруть і тиснуть його, бо емігрує" [38]. Разом з тим вчений відзначав позитивні ефекти міжнародної мобільності робочої сили, до яких він відносив спонукальний мотив до "пробудження енергії і заповзятливості народу та більшої расової життєвості" [39], вважаючи саме явище еміграції "нормальним і неминучим" [36, с.465], таким, що має врегульовуватися з боку держави шляхом надання йому організованих форм, допомоги емігрантам як перед виїздом, так і в країнах перебування. На нашу думку, "еміграційні" дослідження І. Франка залишаються актуальни-

ми й по сьогодні, зокрема, вони мають важливе значення для вивчення причин, основних чинників та специфічних ознак сучасних міграційних процесів в Україні.

Як уже зазначалося, для глибокого й об'єктивного аналізу соціально-економічного становища Галичини І. Франко широко використовував фактологічний та статистичний матеріал, здійснював власні розрахунки, оскільки не сприймав на віру інформацію тогочасних офіційних статистичних джерел. Наприклад, у статті "Фабрика парафіну й церезину у Дрогобичі" вчений критично аналізує інформацію, подану у звітах торговельно-промислової палати, яка надає матеріал для крайової статистики, називаючи її "чистою забавою, чистим глузуванням над здоровим глуздом і над будь-якою науковою статистикою" [13, с.55 – 56]. Звертаючи увагу на широке використання вченим наукових статистичних методів в економічних дослідженнях, С. Злупко наводить у якості прикладів працю І. Франка "Промислові робітники в Східній Галичині і їх плата 1870 р.", а також блискучу доповідь "Статистика яко метода і яко наука" на установчих зборах учасників новоствореного "Етнографічно-статистичного кружка" при "Академічній братстві" [3, с.100]. Зокрема, у доповіді І. Франка наголошувалося на важливості використання різних статистичних методів збору і обробки емпіричних матеріалів та підкреслювалося особливе значення статистики для аналізу економічних законів та процесів [40]. Здійснивши критичний аналіз статистичних щорічників, що видавалися крайовим віділом Галицького сейму, вчений здійснив самостійні "статистичні" дослідження "грамотності", "вродин", "смертності", "хвороб", "кримінальної ситуації" [41], "рогатої худоби" [42], "руху товарів залізничними перевезеннями" [43] тощо. Важливо зауважити, що розмірковуючи над соціально-економічним становищем українського суспільства, і Галичини зокрема, він не обмежується лише наявним статистичним матеріалом, а постійно доповнював його власними спостереженнями та фактами, що не піддаються статистичним обчисленням. У статті "Потреби аграрної статистики" [44] автор виклав своє бачення суті та перспективи розвитку цього напрямку в статистиці, обґрунтував поради щодо її подальшого використання, підкреслив її вагому роль та значення в економічній науці.

Висновки. Досліджуючи економічні погляди Івана Франка, висвітлені ним у своїх публіцистичних творах, можна дійти наступних висновків:

1. Економічна публіцистика Івана Франка є важливою складовою інтелектуальної скарбниці українського народу. До важливих творчих здобутків вченого в цій царині слід віднести дослідження основних економічних категорій і понять, висвітлення *соціально-економічної життєдіяльності населення Галичини, критичне переосмислення марксистської теорії та обґрунтування на цій основі найважливіших напрямів формування і розвитку нового суспільного ладу.*

2. Ранні погляди автора на сутність економічних явищ і процесів формувались під впливом напрацювань учених різних економічних напрямів і шкіл. На початку своєї наукової діяльності він виступав популяризатором основних економічних концепцій здебільшого представників класичної політекономії та марксизму, на основі яких розробив українську наукову термінологію з політекономії та доклав зусиль до її популяризації. У цей період вчений трактував основні економічні категорії (товар, гроші, ціна, зарплата, вартість, капітал) з позиції трудової теорії вартості, сприяючи розвитку цього напрямку української економічної думки.

2. У кінці XIX – початку XX століття Іван Франко критично переосмислив марксистську теорію, довівши пев-

ні суперечності і хибність у висвітленні нею складних соціально-економічних процесів. Аналізуючи проблеми прогресивного розвитку людства, дослідник піддав критиці марксистську ідею класової боротьби як рушійної сили історії, виступив із запереченням економічного детермінізму та фаталізму. Заслугою дослідника стало звернення до цивілізаційних критеріїв прогресу людства, усвідомлення глибинного сенсу філософії економічних систем суспільства, визнання в якості рушійних сил економічного і соціального прогресу комплексу фізичних і духовних потреб людини.

4. Важливим інтелектуальним доробком видатного українського мислителя, що має неабияке значення для відродження і розвитку національних наукових традицій є дослідження соціально-економічного становища селян та робітників Галичини, з'ясування причин занепаду промисловості та сільського господарства, злиденності населення, причин та наслідків міграційних процесів, неефективності фіскальної та грошово-кредитної політики, обґрунтування шляхів виходу з економічної та політичної кризи того часу, широке використання статистичних методів дослідження та розрахунків з метою обґрунтування основних напрямів та пріоритетів макроекономічної політики держави.

5. Економічні погляди І. Франка, відображені в його публіцистичних творах, потребують подальших ґрунтовних досліджень, є актуальними у контексті вирішення нагальних завдань етнонаціонального відродження, розширення теоретико-історичного та наукового світогляду вітчизняних фахівців-економістів, введення у науковий обіг та освітній процес фундаментальних та маловідомих праць видатних українських мислителів, здатних не лише суттєво збагатити розвиток сучасної української економічної науки, створити простір для економічних дебатів на національному рівні [45, с.56], але й сприяти вирішенню невідкладних практичних проблем.

Список використаних джерел

1. Франко І. Передмова. До збірки "В наймах у сусідів" / І. Франко // Зібрання творів: У 50 т. – К., 1984. – Т. 39. – С. 262.
2. Нечитайлюк М.Ф. Іскриста грань таланту / М.Ф. Нечитайлюк // Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. – 2007. – Вип. 31. – С. 25 – 35.
3. Злупко С.М. Іван Франко – економіст // С.М. Злупко. – Львів: МП "Слово", 1992. – 206 с.
4. Базилевич В.Д. Історія економічних учень: Підручник. У 2 ч. – Ч.1 / За ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання, 2006. – 582 с.
5. Здоровега В. Іван Франко і українська публіцистика [Електронний ресурс] / Володимир Здоровега // Збірник праць кафедри української преси і Дослідницького центру історії західноукраїнської преси. – 2006. – Вип. 7. – Режим доступу: journ.lnu.edu.ua/publications/zbirnyk07.
6. Синичич Г.В. Концепції економічного розвитку українського суспільства (за публіцистикою Івана Франка) [Електронний ресурс] / Г.В. Синичич, А.М. Яценко // Львівський національний університет імені Івана Франка. – Режим доступу: <http://gisap.eu/node/271>.
7. Кондратюк К. Іван Франко – публіцист [Текст] / К. Кондратюк // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність : зб. наук. праць / [гол. редколегії : М. Литвин, упоряд. : О. Седляр, Н. Кобрин]; НАН України ; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 2012. – Вип. 21 : Scripta Manent. Ювілейний зб. на пошану Б. Якимовича. – С. 417 – 423.
8. Шафранська І.Б. Еволюція світогляду І. Франка та його погляди на розвиток української економічної думки / Ірина Шафранська // Галицький економічний вісник. – 2009. – № 2. – С. 89 – 95. – (проблеми мікро- та макроекономіки України).
9. Франко І. Доповнення до "Основ суспільної економії" / І. Франко // Зібрання творів: У 50 т. – К.: наук. думка, 1985. – Т. 44., кн.1. – С. 30.
10. Франко І. [Друга передмова до перекладу 24-го розділу праці К. Маркса "Капітал", т.1] / І. Франко // Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1985. – Т. 44., кн.1. – С. 32.
11. Франко І. Про працю / І. Франко // Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1985. – Т. 44., кн.1. – С.72 – 78.
12. Франко І. Чого ми вимагаємо? / І. Франко // Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1985. – Т. 44., кн.1. – С.36 – 40.

13. Франко І. [Фабрика парафіну й церезину у Дрогобичі] / І. Франко // Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1985. – Т. 44., кн.1. – С. 55 – 62.
14. Франко І. Зарібки і життя львівського зецера / І. Франко // Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1985. – Т. 44., кн.1. – С.7.
15. Франко І. Промислові робітники в Східній Галичині / І. Франко // Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1985. – Т. 44., кн.1. – С. 46.
16. Франко І. Критичні письма о галицькій інтелігенції. Письмо друге / І. Франко // Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1980. – Т. 26., кн.1. – С. 84 – 93.
17. Франко І. Робітники і трудівники / І. Франко // Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1985. – Т. 44., кн.1. – С. 24.
18. Франко І. Чого ми хочемо? / І. Франко // Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1985. – Т. 44., кн.1. – С. 26 – 27.
19. Франко І. Земельна власність у Галичині / І. Франко // Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1985. – Т. 44., кн.1. – С. 546 – 573.
20. Франко І. Соціалізм та соціал-демократизм / І. Франко // Вибрані твори у трьох томах / упорядник і редактор О. Баган. – Дрогобич: Коло, 2005. – Т.3. – С. 483 – 504.
21. Франко І. До історії соціалістичного руху / І. Франко // Вибрані твори у трьох томах / упорядник і редактор О. Баган. – Дрогобич: Коло, 2005. – Т.3. – С. 512.
22. Франко І. Що таке поступ? / І. Франко // Вибрані твори у трьох томах / упорядник і редактор О. Баган. – Дрогобич: Коло, 2005. – Т.3. – С. 441 – 476.
23. Франко І. [Що таке соціалізм?] / І. Франко // Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1986. – Т. 45. – С. 51.
24. Романюк М.Д. Економічні складники поглядів Івана Франка на соборність України / М.Д. Романюк // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. РОЗДІЛ І. Проблеми економічних теорій. – 2008. – 7. – 2008. – С.27.
25. Франко І. Поза межами можливого / І. Франко // Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1986. – Т. 45. – С. 279.
26. Франко І. Народна програма / І. Франко // Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1985. – Т. 44., кн.2. – С. 521 – 522.
27. Szymonik W. Iwan Franko jako kreatywny ekonomista / W. Szymonik // Франкознавчі студії. – Випуск третій / Є. Пшеничний (гол. ред.) – Дрогобич: Коло, 2004. – С.154.
28. Франко І. Сила податкова Галичини / І. Франко // Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1985. – Т. 44., кн.1. – С. 139.
29. Франко І. Що коштують наші школи? / І. Франко // Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1985. – Т. 44., кн.1. – С. 145.
30. Франко І. П'ять літ нашої господарки крайової / І. Франко // Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1985. – Т. 44., кн.1. – С. 222.
31. Франко І. Банк крайовий / І. Франко // Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1985. – Т. 44., кн.1. – С. 176.
32. Франко І. Катастрофа банку селянського / І. Франко // Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1985. – Т. 44., кн.1. – С. 295.
33. Франко І. Як би нам в біді рятуватися / І. Франко // Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1985. – Т. 44., кн.2. – С. 165.
34. Франко І. Що таке громада і чим би вона повинна бути? / І. Франко // Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1985. – Т. 44., кн.2. – С. 179.
35. Франко І. З царини фіскалізму / І. Франко // Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1985. – Т. 44., кн.2. – С. 46.
36. Франко І. Чи необхідна еміграція з Галичини? / І. Франко // Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1985. – Т. 44., кн.2. – С. 459 – 465.
37. Франко І. З приводу еміграції населення / І. Франко // Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1985. – Т. 44., кн.2. – С. 352.
38. Франко І. Мізерія еміграційна / І. Франко // Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1985. – Т. 44., кн.2. – С. 449.
39. Франко І. Економічна програма / І. Франко // Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1985. – Т. 44., кн.2. – С. 44.
40. Франко І. Статистика якою методом і якою наукою / І. Франко // Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1985. – Т. 44., кн.1. – С. 248 – 254.
41. Франко І. Галицькі русини / І. Франко // Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1985. – Т. 44., кн.1. – С. 293.
42. Франко І. Рогата худоба в Галичині / І. Франко // Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1985. – Т. 44., кн.2. – С. 324.
43. Франко І. Торгівля у Галичині / І. Франко // Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1985. – Т. 44., кн.2. – С. 432.
44. Франко І. Потреби аграрної статистики / І. Франко // Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1985. – Т. 44., кн.2. – С. 618 – 620.
45. Oleinik A. Between the west and the east: Ukrainian economic thought as the crossroads // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2015. – №9 (174). – С. 56-61. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/174-9/9>

Надійшла до редколегії 19.05.16
Date of editorial approval 30.05.16

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

О. Процишин, канд. экон. наук, доц.,
 П. Скотный, канд. экон. наук, доц.
 Дрогобычский государственный педагогический университет имени Ивана Франко, Дрогобыч, Украина

**ПУБЛИЦИСТИКА ИВАНА ФРАНКО: ЭВОЛЮЦИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ВЗГЛЯДОВ
 И ИХ ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ СОВРЕМЕННОСТИ
 (К 160-ЛЕТИЮ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ УКРАИНСКОГО МЫСЛИТЕЛЯ)**

В статье проанализированы основные направления экономических исследований в ранних и поздних публицистических произведениях И. Франко и прослежена эволюция экономического мировоззрения украинского исследователя.

Освещены экономические взгляды мыслителя на социально-экономическое развитие Галиции, проблемы бедности, миграции населения, фискальной и денежно-кредитной политики, экономической статистики. Обоснована роль и значение публицистического наследия экономического направления И. Франко для формирования украинской и мировой экономической мысли.

Ключевые слова: Украинская экономическая мысль; экономическая публицистика И. Франко; экономические взгляды И. Франко; эволюция экономического мировоззрения И. Франко.

O. Protsyshyn, PhD in Economics, Associate Professor,
 P. Skotnyy, PhD in Economics, Associate Professor
 Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Drohobych, Ukraine

**PUBLICISTIC WRITING OF IVAN FRANKO: THE EVOLUTION OF HIS ECONOMIC VIEWS
 AND THEIR MEANING FOR THE MODERN TIMES
 (TO THE 160TH ANNIVERSARY OF THE UKRAINIAN PHILOSOPHER'S BIRTH)**

The article analyzes the main directions of economic research in the early and late publicistic works of Ivan Franko and traces the evolution of the economic outlook of the Ukrainian researcher.

The authors elucidate economic views of the thinker on the socio-economic development of Galicia, the problems of poverty, migration and monetary policies, economic statistics. The authors substantiate the role and importance of Franko's economically-oriented publicistic heritage for the formation of Ukrainian and world economic thought.

Key words: Ukrainian economic thought; economic publicism of Ivan Franko; economic views of Ivan Franko; evolution of Franko's economic outlook.

References (in Latin): Translation / Transliteration/ Transcription

1. Franko I.(1984), Peredmov. Do zbirky "V najmakh u susidiv". Zibrannia tvoriv: U 50 t., vol. 39,p. 262.
2. Nechytaliuk M.F. (2007), Iskrysta hran' talantu, Visnyk L'vivs'koho universytetu, Seriya Zhurnalistyka, vyp. 31, pp.25 – 35.
3. Zlupko S.M. (2006), Ivan Franko – economist, L'viv: MP "Slovo", 1992. – p.206.
4. Bazylevych V.D. (2006), Istoriya ekonomichnykh uchen': Pidruchnyk. Za red. V.D. Bazylevycha. Znannia, 2006. – chast 1 – p.582.
5. Zdoroveha V. (2006), Ivan Franko i ukrains'ka publitsystyka. Zbirnyk prats' kafedry ukrains'koyi presy i Doslidnyts'koho tsentru istoriyi zakhidnoukrayins'koyi presy, vyp.7. – available at: journ.lnu.edu.ua/publications/zbirnyk07.
6. Snynych H.V., Yatsenko A.M. (2011), Kontseptsii ekonomichnoho rozvytku ukrayins'koho suspil'stva (za publitsystyky Ivana Franka), L'vivs'kyi natsional'nyi universytet imeni Ivana Franka. – available at: <http://gjisap.eu/node/271>.
7. Kondratiuk K. (2012), Ivan Franko – publitsyst. Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist : zb. nauk. Prats. hol. redkolehii : M. Lytvyn, uporiad. : O. Sedliar, N. Kobryn; NAN Ukrainy, In-t ukrainoznavstva im. I. Krypiakivycha. – Lviv,. – Vyp. 21, Scripta Manent. Yuvileinyi zb. na poshanu B. Yakymovycha, pp. 417 – 423.
8. Shafranska I.B. (2009), Evoliutsiia svitohliadu I. Franka ta yoho pohliady na rozvytok ukrainskoi ekonomichnoi dumky. Halytskyi ekonomichnyi visnyk, № 2, pp. 89 – 95
9. Franko I. (1985), Dopovnennia do "Osnov suspilnoi ekonomii". Zibrannia tvoriv: U 50 t., K.: nauk. dumka, vol. 44, kn.1, p. 30.
10. Franko I. (1985), Druha peredmov. do perekladu 24-ho rozdlilu pratsi K. Marksa "Kapital", t.1. Zibrannia tvoriv: U 50 t. – K.: Nauk. dumka, vol. 44, kn.1, p. 32.
11. Franko I. (1985), Pro pratsiu. Zibrannia tvoriv: U 50 t. K.: Nauk. dumka, vol. 44, kn.1, pp.72 – 78.
12. Franko I. (1985), Choho my vymahaemo? Zibrannia tvoriv: U 50 t. K.: Nauk. dumka, vol. 44, kn.1, pp.36 – 40.
13. Franko I. (1985), Fabryka parafinu y tserezynu u Drohobychi. Zibrannia tvoriv: U 50 t. K.: Nauk. dumka, vol. 44, kn.1, pp. 55 – 62.
14. Franko I. (1985), Zaribky i zhyttia Iivskoho zetsera. Zibrannia tvoriv: U 50 t. K.: Nauk. dumka, vol. 44, kn.1, p.7.
15. Franko I. (1985), Promyslovi robitnyky v Skhidnii Halychyni. Zibrannia tvoriv: U 50 t. K.: Nauk. dumka, vol. 44., kn.1, p. 46.
16. Franko I. (1980), Krytychni pysma o halytskii intelihtentsii. Pysmo druhe. Zibrannia tvoriv: U 50 t. K.: Nauk. dumka, vol. 26, kn.1, pp. 84 – 93.
17. Franko I. (1985), Robitnyky i trudivnyky. Zibrannia tvoriv: U 50 t. K.: Nauk. dumka, vol. 44, kn.1, p. 24.
18. Franko I. (1985), Choho my khochemo? Zibrannia tvoriv: U 50 t. K.: Nauk. dumka, vol. 44, kn.1, pp. 26 – 27.
19. Franko I. (1985), Zemelna vlasnist u Halychyni. Zibrannia tvoriv: U 50 t. K.: Nauk. dumka, vol. 4, kn.1, pp. 546 – 573.
20. Franko I. (2005), Sotsializm ta sotsial-demokratyzm. Vybrani tvory u trokh tomakh, Uporiadnyk i redaktor O. Bahan. – Drohobych, Kolo, vol. 3, pp. 483 – 504.
21. Franko I. (2005), Do istorii sotsialistynoho rukhu. Vybrani tvory u trokh tomakh, Uporiadnyk i redaktor O. Bahan. – Drohobych, Kolo, vol.3, p. 512.
22. Franko I. (2005), Shcho take postup? Vybrani tvory u trokh tomakh, Uporiadnyk i redaktor O. Bahan. – Drohobych, Kolo, vol.3, pp. 441 – 476.
23. Franko I. (1986), Shcho take sotsializm? Zibrannia tvoriv: U 50 t. K.: Nauk. dumka, vol. 45, p. 51.
24. Romaniuk M.D. (2008) Ekonomichni skladnyky pohliadiv Ivana Franka na sobornist Ukrainy. Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Rozdil I. Problemy ekonomichnykh teoriy, 7, p.27.
25. Franko I. (1986), Poza mezhamy mozhyvoho. Zibrannia tvoriv: U 50 t. K.: Nauk. dumka, vol. 45, p. 279.
26. Franko I. (1985), Narodna prohrama. Zibrannia tvoriv: U 50 t. K.: Nauk. dumka, vol. 44, kn.2, pp. 521 – 522.
27. Szymonik W. (2004) Iwan Franko jako kreatywny ekonomista. Frankoznavchi studii. Vypusk tretii, Ye. Pshenychnyi (hol. red.) – Drohobych, Kolo, p.154.
28. Franko I. (1985), Sylva podatkov. Halychyni. Zibrannia tvoriv: U 50 t. K.: Nauk. dumka, vol. 44, kn.1, p. 139.
29. Franko I. (1985), Shcho koshtuiut nashi shkoly? Zibrannia tvoriv: U 50 t. K.: Nauk. dumka, vol. 44, kn.1, p. 145.
30. Franko I. (1985), Piat lit nashoi hospodarky kraiovoi. Zibrannia tvoriv: U 50 t. K.: Nauk. dumka, vol. 44, kn.1, p. 222.
31. Franko I. (1985), Bank kraiovyi. Zibrannia tvoriv: U 50 t. K.: Nauk. dumka, vol. 44, kn.1, p. 176.
32. Franko I. (1985), Katastrofa banku selianskoho. Zibrannia tvoriv: U 50 t. K.: Nauk. dumka, vol. 44, kn.1, p. 295.
33. Franko I. (1985), Yak by nam v bidi riaduvatysia. Zibrannia tvoriv: U 50 t. K.: Nauk. dumka, vol. 44, kn.2, p. 165.
34. Franko I. (1985), Shcho take hromada i chym by vona povynna buty? Zibrannia tvoriv: U 50 t. K.: Nauk. dumka, vol. 44, kn.2, p. 179.
35. Franko I. (1985), Z tsaryny fiskalizmu. Zibrannia tvoriv: U 50 t. K.: Nauk. dumka, vol. 44, kn.2, p. 46.
36. Franko I. (1985), Chy neobkhidna emihratsiia z Halychyni? Zibrannia tvoriv: U 50 t. K.: Nauk. dumka, vol. 44, kn.2, pp. 459 – 465.
37. Franko I. (1985), Z pryvodu emihratsii naselennia. Zibrannia tvoriv: U 50 t. K.: Nauk. dumka, vol. 44, kn.2, p. 352.
38. Franko I. (1985), Mizeriia emihratsiina. Zibrannia tvoriv: U 50 t. K.: Nauk. dumka, vol. 44, kn.2, p. 449.
39. Franko I. (1985), Ekonomichna prohrama. Zibrannia tvoriv: U 50 t. K.: Nauk. dumka, vol. 44, kn.2, p. 44.
40. Franko I. (1985), Statystyka yako metoda i yako nauka. Zibrannia tvoriv: U 50 t. K.: Nauk. dumka, vol. 44, kn.1, pp. 248 – 254.
41. Franko I. (1985), Halytski rusyny. Zibrannia tvoriv: U 50 t. K.: Nauk. dumka, vol. 44, kn.1, p. 293.
42. Franko I. (1985), Rohata khudoba v Halychyni. Zibrannia tvoriv: U 50 t. K.: Nauk. dumka, vol. 44, kn.2, p. 324.
43. Franko I. (1985), Torhivlia u Halychyni. Zibrannia tvoriv: U 50 t. K.: Nauk. dumka, vol. 44, kn.2, p. 432.
44. Franko I. (1985), Potreby aharnoi statystyky. Zibrannia tvoriv: U 50 t. K.: Nauk. dumka, vol. 44, kn.2, pp. 618 – 620.
45. Oleinik A. (2015) Between the west and the east: Ukrainian economic thought as the crossroads. Visnyk Kyivs'koho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika, vol. 9, no. 174, pp. 56-61, DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/174-9/9>